

ابعاد و ظرفیت‌های ضد استکباری پیاده‌روی اربعین حسینی بر اساس دیدگاه‌های مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)

زاهد غفاری هاشجین^۱

حسن محمد میرزایی (نویسنده مسئول)^۲

چکیده

پیاده‌روی اربعین حسینی را می‌توان عظیم‌ترین تجمع انسانی تاریخ بشریت دانست. لذا بررسی ابعاد مختلف آن از اهمیت بسزایی برخوردار می‌باشد. اربعین حسینی به‌عنوان مهم‌ترین میعادگاه شیعیان و حتی سایر مسلمانان جهان دارای ابعاد و ظرفیت‌های قابل توجهی بوده که لازم است هرکدام از آن‌ها به‌دقت مورد بررسی و مطالعه قرار گیرد. با توجه به اینکه بحث استکبارستیزی یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های فرهنگ سیاسی تشیع و به‌تبع آن انقلاب اسلامی به شمار می‌رود این مقاله به دنبال پاسخ به این سؤال است که ابعاد و ظرفیت‌هایی ضد استکباری پیاده‌روی اربعین حسینی چیست؟ (مسئله)؛ با توجه به موضوع مورد بررسی، روش مورد استفاده در این مطالعه از نوع کیفی و اسنادی خواهد بود. (روش)؛ براساس یافته‌های به‌دست آمده می‌توان چنین گفت که پیاده‌روی اربعین دارای ظرفیت‌های جدی برای ترویج و ارتقاء ابعاد استکبارستیزی در میان آزادی خواهان جهان بوده و می‌تواند زمینه‌ساز گسترش بیداری اسلامی در میان ملت‌های منطقه باشد. ابعاد و مؤلفه‌هایی که عبارت‌اند از: نظام ولایت الهی، شناخت و بصیرت، مردمی بودن، استمرار، عزت، شجاعت، ایستادگی، وحدت و دفاع از مظلومین (یافته‌ها).

واژگان کلیدی: اربعین حسینی، پیاده‌روی، استکبارستیزی، بیداری اسلامی، فرهنگ سیاسی تشیع

۱. استاد گروه علوم سیاسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه شاهد، تهران، ایران.

z_ghafari@yahoo.com

۲. دانشجوی دکتری مطالعات سیاسی انقلاب اسلامی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه شاهد، تهران، ایران.

h.mmirzaie@chmail.ir

 <https://orcid.org/0000-0003-2268-2762>

مقدمه

اربعین حسینی را باید از مقاطع مهم تاریخ پس از عاشورا دانست که از آن به‌عنوان نقطه عطفی در تاریخ اسلام و تشیع یاد می‌شود (نجفی، ۱۳۹۷: ۶۶) و زیارت این روز از روزگاران گذشته در تقویم تاریخی وفاداری به امام حسین (ع) معرفی شده است (متقی و ملاحسینی اردکانی، ۱۳۹۹: ۹۹). این زیارت که طبق روایات از علامت‌های پنج‌گانه شناخت مؤمنان می‌باشد (شیخ حر عاملی، ۱۴۱۴ ه.ق، ج ۱۴: ۴۷۸) طی سال‌های اخیر بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته و در واقع با پدیده پیاده‌روی نمادین اربعین عجین گردیده است. اما پیاده‌روی اربعین یکی از مناسک مهم تاریخ حیات تشیع است که ذیل مفهوم "هجرت" جای می‌گیرد (غفاری و آقایی، ۱۳۹۷: ۲) و می‌توان آن را یکی از ابر رویدادهای مذهبی جهان دانست (همایون و بد، ۱۳۹۵: ۴۹-۴۸). همچنین این پیاده‌روی را باید بزرگ‌ترین تجمع جهان در طول حیات بشریت دانست (فتح‌الله نژاد زنگی آبادی، ۱۳۹۷: ۴۳) که به‌عنوان یک نمونه شگفت‌انگیز از اجتماعی عظیم در دنیایی که معنویت زیادی در آن وجود ندارد شناخته می‌شود (محمدی سیرت، ۱۳۹۵: ۷).

اربعین حسینی این بستر را فراهم کرده است که در یک‌زمان مشخص، جمعیت بزرگی از شیعیان کشورهای مختلف در یک محدوده جغرافیای خاص، به نیت زیارت امام حسین (ع) دور یکدیگر جمع شده و همدیگر را ملاقات کنند (متقی و ملاحسینی اردکانی، ۱۳۹۹: ۱۰۹). از جلوه‌های بی‌نظیر شکل‌گیری جامعه ایمانی مبتنی بر محبت و زیارت، همین پیاده‌روی بی‌بدلی است که در آن ناب‌ترین جلوه‌های حیات و زیست مؤمنانه تجلی پیدا می‌کند، آن‌هم در دوره‌ای که ارزش‌ها و فرهنگ مدرنیته، به‌عنوان فرهنگ غالب در جهان معرفی گردیده است لذا این حرکت عظیم می‌توان نشانه‌ای جهت امکان خروج از هژمونی و نگاه مادی حاکم بر عالم باشد (جمالی، ۱۳۹۵: ۲۹). از همین رو می‌توان گفت در مقطع زمانی کنونی، شرکت در راهپیمایی عظیم اربعین به معنای پا گذاشتن در مسیر اهداف و آرمان‌های امام حسین (ع) می‌باشد (نجفی، ۱۳۹۶: ۱۰۲) و می‌تواند مقدمه و زمینه‌ساز شکل‌گیری و تحقق تمدن نوین اسلامی باشد (محمدی سیرت، ۱۳۹۵: ۱۸) و جامعه اسلامی را در مسیر زمینه‌سازی برای فرج امام زمان (عج) آماده کند (فولادی، ۱۳۹۶: ۶۳). لذا این پدیده عظیم و عجیب دنیای معاصر دارای ابعاد و زوایای مختلفی است که سؤالات زیادی را برای اندیشمندان مختلف جامعه‌شناسی، روان‌شناسی و دین‌شناسی مطرح می‌نماید و هرکدام علاقه‌مند به بررسی ابعاد گوناگون این پدیده

عظیم و عجیب الهی - مردمی هستند (عربی، ۱۳۹۸: ۴۶).

با توجه به اندیشه اسلام سیاسی، شرایط کنونی نظام بین‌الملل و بیداری اسلامی به وجود آمده در منطقه غرب آسیا مفهوم استکبارستیزی می‌تواند از مسائل حائز اهمیتی باشد که لازم است ذیل پدیده پیاده‌روی اربعین حسینی آن را مورد بررسی قرار داد. با توجه به تعبیر رهبر معظم انقلاب اسلامی، در شرایط فعلی دنیای اسلام و منطقه غرب آسیا و شمال آفریقا بیداری ایجاد شده است (حسینی خامنه، ۱۳۹۷/۲/۲۲) در واقع روحیه بیداری اسلامی در بسیاری از ملت‌ها و کشورهای منطقه حاکم شده و همین مسئله باعث حساسیت قدرت‌های استکباری نسبت به این منطقه شده است زیرا آن‌ها از بیداری ملت‌های مسلمان هراس دارند (حسینی خامنه، ۱۳۹۴/۲/۲۶). به اعتقاد ایشان، هر چند که آن‌ها توانستند جریان بیداری اسلامی را موقتاً سرکوب و تحریف کنند ولی این بیداری در میان بسیاری از ملت‌های منطقه وجود داشته و امت اسلام در حال بیداری است (حسینی خامنه، ۱۳۹۴/۲/۲۶). لذا در مجموع ایشان بر این باورند که بیداری اسلامی، حرکتی ضد استکباری و ضد آمریکایی است (حسینی خامنه، ۱۳۹۳/۹/۴). با این تفاسیل چنین به نظر می‌رسد که با گسترش مؤلفه‌های ضد استکباری اربعین حسینی، زمینه بیداری ملت‌های جهان و بالاخص منطقه بیش از پیش فراهم خواهد شد.

حال بایان مسئله‌ای که ارائه شد در این مقاله سعی داریم ابعاد و ظرفیت‌های ضد استکباری اربعین حسینی را با روش کیفی و مطالعه اسنادی مورد بررسی قرار دهیم. روشی است که در آن اسناد و منابع مختلفی که در قالب گزاره‌ها و جملات مختلف بیان شده و دارای مفهوم مشخصی است مورد بررسی علمی قرار خواهد گرفت، جملاتی که ممکن است به صورت نثر، نظم، مکتوبات چاپی، الکترونیکی و امثالهم باشد (ازکیا و دربان آستانه ۱۳۸۹: ۳۷۸). بنابراین در این مقاله منابع مختلفی که قابلیت استفاده در جهت اهداف این مقاله را داشته باشد مورد استفاده قرار خواهد گرفت.

با عنایت به مباحث صورت گرفته سؤال اصلی مقاله این است که براساس دیدگاه‌های مقام معظم رهبری ابعاد و ظرفیت‌های ضد استکباری پیاده‌روی اربعین حسینی چیست؟

پیشینه پژوهش

طی یک دهه گذشته پدیده عظیم پیاده‌روی اربعین حسینی نظر بسیاری از پژوهشگران را به خود

معطوف کرده است، در این بخش به برخی از پژوهش‌های صورت گرفته که ارتباط بیشتری با موضوع این مقاله دارد اشاره می‌شود.

۱. سیدسعیدرضا عاملی و همکاران ایشان در پژوهشی با عنوان "تحلیل پیمایش راهپیمایی اربعین حسینی" که با استفاده از روش کمی پیمایش انجام شده است ضمن بررسی ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی این پدیده به این نتیجه رسیده‌اند که راهپیمایی اربعین پیوند زنده مظلومان، نماد حمایت از مظلومین و مقابله با ظالمان می‌باشد و همچنین معتقدند این پدیده عظیم ظرفیت‌های زیادی برای وحدت و همبستگی جهان اسلام، تقویت مقاومت و ایستادگی جوامع اسلامی دارد (عاملی و همکاران، ۱۳۹۶).

۲. "پیاده‌روی اربعین حسینی به مثابه جنبش اجتماعی" اثر دیگری است که با استفاده از روش کیفی و رویکرد توصیفی - تحلیلی انجام شده است. محققین در این پژوهش که با استفاده از نظریه جنبش‌های اجتماعی چارلز تیلی انجام شده است به این نتیجه رسیده‌اند که پیاده‌روی اربعین حسینی را می‌توان در ردیف جنبش‌های عظیم اجتماعی قرارداد که به‌عنوان یک پدیده فراملی دربرگیرنده شرکت‌کنندگانی از کشورهای مختلف می‌باشد و با یک همبستگی حقیقی، کمک زیادی به ایجاد ائتلاف جهانی میان شیعیان، امت اسلامی و درنهایت ایجاد جبهه جهانی با محوریت سرور آزادگان جهان، حضرت امام حسین (ع) می‌نماید (غفاری و آقایی، ۱۳۹۶).

۳. در مقاله "پیاده‌روی اربعین حسینی؛ جایگاه و کارکردها" که توسط حسینعلی عربی به نگارش درآمده است نویسنده بر این باور است که پیاده‌روی اربعین یک سرمایه عظیم اجتماعی است و کارکردهای سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، مذهبی، امنیتی و نظامی زیادی برای جهان اسلام دارد. وحدت و همبستگی اجتماعی، اقتدار جهان اسلام، کمرنگ شدن طبقه، ملیت و قومیت و کاهش کشمکش‌های اجتماعی از جمله کارکردهایی است که در این مقاله به آن اشاره شده است (عربی، ۱۳۹۸).

۴. درنهایت محمدی و همکاران ایشان نیز در پژوهشی که با عنوان "بازتعریفی از ژئوپلیتیک شیعه (با تأکید بر راهپیمایی اربعین)" داشته‌اند به دنبال این سؤال هستند که راهپیمایی اربعین حسینی چه نقش و جایگاهی در وزن ژئوپلیتیکی و منابع قدرتی شیعیان دارد؟ طبق بررسی‌های صورت گرفته این پدیده دارای پیامدهای قدرتی و هویتی زیادی است که برخی از پیامدهای آن عبارت‌اند از: فرامذهبی بودن مراسم اربعین، افزایش قدرت نرم مسلمانان، نماد ظلم‌ستیزی

بودن، تقریب مذاهب، روشنگری در جهان، بالندگی بیداری اسلامی و نفی استکبار (محمدی و همکاران، ۱۳۹۶).

آنچه مشخص است با وجود پژوهش‌هایی که توسط محققین مختلف انجام شده است هیچ‌کدام از ایشان به صورت خاص و تخصصی ابعاد و ظرفیت‌های ضد استکباری پیاده‌روی اربعین را مورد بررسی قرار نداده‌اند که در این مقاله سعی می‌شود با اتخاذ چارچوبی اصیل که مبتنی بر دیدگاه‌های رهبر معظم انقلاب اسلامی است این ابعاد و ظرفیت‌های موجود در آن مورد بحث و بررسی قرار گیرد.

تعاریف و چارچوب مفهومی

با توجه به موضوع این پژوهش لازم است چستی و جایگاه پیاده‌روی اربعین حسینی و همچنین مفهوم استکبارستیزی و ابعاد آن مورد بررسی قرار گیرند.

۱. چستی و جایگاه پیاده‌روی اربعین حسینی

در منابع روایی تشیع، روایت‌های زیادی پیرامون زیارت اماکن مقدسه با پای پیاده وجود دارد و ارزش و پاداش بسیاری برای آن در نظر گرفته شده است، با بررسی سیره عملی ائمه (ع) نیز به وضوح مشخص است که علی‌رغم وجود وسایل عبور و مرور، ایشان مکرراً با پای پیاده به زیارت می‌رفتند و اکثر روایت‌هایی که در این باره وجود دارد مربوط به زیارت مزار مطهر امام حسین (ع) با پای پیاده می‌باشد (عربی، ۱۳۹۸: ۴۶).

در زمینه مبنای تاریخی اربعین، به‌طور کلی سه نظر و قول عمده میان مورخین شیعه و سنی وجود دارد: زیارت حضرت ابا عبدالله (ع) توسط جابر بن عبدالله انصاری، بازگشت کاروان اسرای کربلا از شام به کربلا و همچنین بازگشت سرهای مبارک شهدای کربلا و الحاق آن‌ها به ابدان مطهر. البته آنچه در میان شیعیان مشهورتر است و در عزاداری‌ها بیشتر مورد توجه قرار می‌گیرد زیارت جابر و بازگشت کاروان اسرا می‌باشد (عاملی و همکاران، ۱۳۹۶: ۸-۵).

زیارت امام حسین (ع) در روز اربعین از زمان ائمه اطهار (ع) تا زمان حاضر ادامه داشته و ابعاد جدیدی به خود گرفته است (نجفی، ۱۳۹۷: ۶۶). این پیاده‌روی علی‌رغم خفقان شدید و ممنوعیت آن از سمت حکام وقت، توسط اهل بیت (س) و شیعیانشان انجام می‌شده است و

نخستین کسی که نسبت به انجام این کار مبادرت نمود جابر بن عبدالله انصاری در سال ۶۱ هجری بود و در دوره معاصر نیز پایه‌گذار اصلی این حرکت، شیخ مرتضی انصاری (ره)^۱ است و پس از مدتی فراموشی محدث بزرگ شیعه یعنی شیخ میرزا حسین نوری (ره)^۲ بار دیگر آن را احیا نمود (غرسبان، ۱۳۹۶: ۴) البته با آمدن وسایل حمل و نقل جدید سفرهای پیاده کاروانی تعطیل شد ولی این موضوع مجدداً با آیت‌الله سید محمود شاهرودی (ره)^۳ از علمای بزرگ ایرانی حوزه نجف رواج پیدا کرد و رفته‌رفته این مسئله مورد توجه عراقی‌ها نیز قرار گرفت و پیاده‌روی کربلا دوباره رواج پیدا کرد (همایون و بد، ۱۳۹۵: ۵۷). اما بعد از سقوط حکومت صدام و با تغییر نظام سیاسی و مذهبی، شیعیان فرصت و امکان بیشتری برای زیارت عتبات عالیات پیدا کردند (متقی و ملاحسینی اردکانی، ۱۳۹۹: ۹۵).

اربعمین را می‌توان از نمونه‌های بارز و روشن حرکت شیعی از جغرافیای سخت سرزمینی به جغرافیای نرم عقاید و باورهای آن و پیوند میان این دو دانست و همین موضوع باعث افزایش قابلیت‌های بازیگری شیعیان در خارج از مرزهای سرزمینی می‌شود (متقی و ملاحسینی اردکانی، ۱۳۹۹: ۱۱۰). این مراسم از شهرهای مختلف کشور عراق و از مسیرهای گوناگونی به مقصد کربلا صورت می‌گیرد، به‌گونه‌ای که برخی زائرین از شهر بصره در جنوب این کشور که بیش از ۵۰۰ کیلومتر با کربلا فاصله دارد پیاده‌روی خود را آغاز می‌کنند ولی اکثر زائرین، در مسیر ۸۰ کیلومتری نجف-کربلا پیاده‌روی خود را انجام می‌دهند (شراهی و ذوالفقارزاده کرمانی، ۱۳۹۸: ۱۲۷).

در مجموع باید گفت راهپیمایی عظیم اربعمین یکی از عناصر قدرت‌آفرینی شیعی است (محمدی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۰۵) و نه فقط سفری در طول مکان و جغرافیا که سفری در طول تاریخ است و مسیر پیاده‌روی نجف به کربلا، نه فقط مسیری برای رسیدن به یک زیارتگاه که حامل یک روایت تاریخی است که مبتنی بر برجسته‌ترین روایت‌های تاریخ تشیع است، لذا دارای یک شأن هویت‌ساز برای شیعیان عالم است (رضوی زاده، ۱۳۹۶: ۶۲۴).

۱. ۱۲۸۱-۱۲۱۴ هجری قمری

۲. ۱۳۲۰-۱۲۵۴ هجری قمری

۳. ۱۳۹۴-۱۳۰۰ هجری قمری

۲. مفهوم استکبار و ابعاد استکبارستیزی

واژه "استکبار" در لغت به معنی بزرگ‌مرتب‌پنداشتن خود، بزرگ دیدن کسی یا چیزی و همچنین گردن کشی می‌باشد (دهخدا، ۱۳۹۹). در اصطلاح نیز، این مفهوم را می‌توان حالتی دانست که از منظر اجتماعی در اثر این عوامل به وجود می‌آید: غرور و برتری‌طلبی، بی‌نیاز دانستن خود از خدا و اعتقاد به منافات پذیرش حق - باوجود علم به آن - با منافع انسان‌ها که این حالت بابتی اعتقادی فرد مستکبر نسبت به بازگشت به سوی خدا همراه است (افتخاری و باباخانی، ۱۳۹۴: ۵۰). همچنین باید گفت با توجه به آموزه‌های قرآنی این مفهوم را می‌توان در دو سطح «فردی» و «اجتماعی» بررسی نمود: سطح فردی، ناظر به افرادی است که در مقابل دعوت الهی تسلیم نشده‌اند و دست به عصیان و نافرمانی زده‌اند؛ و در مقابل سطح اجتماعی، ناظر به کفاری است که دارای موقعیت‌های سیاسی، اقتصادی و نظامی بوده و جماعتی را تحت سلطه و سیطره خود در آورده‌اند (جوینی پور و پیروزفر، ۱۳۹۷: ۱۷۷).

مبارزه با استکبار جهانی را می‌توان یکی از مؤلفه‌های اسلام ناب دانست. گفتمان انقلاب اسلامی به‌عنوان گفتمان مدعی اسلام ناب، با استکباری خواندن گفتمان تجدد و مدرنیته، مرزبندی خود با آن را مشخص کرده است و از همین روی، حضرت امام خمینی (ره) با «شیطان بزرگ» نامیدن آمریکا به‌عنوان سردمدار غرب، استکباری بودن آن را عینیت بیشتری بخشیده است (رحمانی پور، ۱۳۹۱: ۱۷۴). به عبارت دقیق‌تر، از منظر ایشان آمریکا کشوری است که پس از جنگ جهانی دوم در پی سلطه‌گری و سیطره بر نظام جهانی بوده و برای تأمین اهداف و مقاصد خود به رفتارهای مستکبرانه متوسل شده است، لذا آمریکا نمونه‌اعلی استکبار در جهان کنونی می‌باشد (دارا و بابایی، ۱۳۹۸: ۴۶). آنچه مشخص است این‌که در گفتمان بنیان‌گذار انقلاب اسلامی، مقابله با استکبار نقش ویژه‌ای دارد (موسوی جشنی و درودی، ۱۳۹۲: ۱۲) و براساس نظرات ایشان، شیوه‌های کلی‌رهایی از استکبار را می‌توان در آگاهی بخشی به مستضعفان عالم، ایجاد وحدت و یکپارچگی میان مستضعفان و قیام مستضعفان عالم علیه سران وابسته جستجو نمود (دارا و بابایی، ۱۳۹۸: ۵۱-۵۰).

اما با توجه به اینکه "استکبار" مفهومی دینی بوده و مفاهیمی همچون استعمار، امپریالیسم و امثالهم نمی‌توانند بیانگر ابعاد این مفهوم باشند، برای آشنایی با عناصر و ابعاد این مفهوم به سراغ بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) خواهیم رفت، زیرا ایشان علاوه بر اینکه عهده‌دار رهبری

مهم‌ترین دولت ضد استکباری جهان معاصر هستند دارای اندیشه‌های دینی و علمی دقیقی نیز می‌باشند، لذا نظرات ایشان به‌عنوان یک رهبر سیاسی و اندیشمند دینی مورد بررسی قرار می‌گیرد. "استکبار" از نظر ایشان، دولت و افرادی هستند که برای حفظ منافع خود در پی دخالت در امور ملت‌ها و انسان‌های دیگر بوده و برای تحمیل اراده خود بر سایر ملت‌ها حق دخالت قائل هستند و در مقابل این عمل خود به کسی پاسخگو نیستند (حسینی خامنه، ۱۳۹۲/۸/۱۲). در همین راستا "استکبار جهانی" را می‌توان زورگویی، برتر دانستن خویش، عدم پایبندی به حرف خود، و متعهد نداشتن خود معنی کرد (حسینی خامنه، ۱۳۹۵/۵/۱۱) و "استکبارستیزی" هم به معنای عدم تسلیم در مقابل این فشارها می‌باشد (حسینی خامنه، ۱۳۸۹/۱۱/۱۵). استکبارستیزی را باید یکی از اهداف انقلاب اسلامی ایران دانست (حسینی خامنه، ۱۳۹۰/۵/۱۹) که در حال حاضر مظهر واقعی این استکبار آمریکا می‌باشد (حسینی خامنه، ۱۳۹۴/۹/۴) و آن را می‌توان اتم مصادیق این مفهوم دانست (حسینی خامنه، ۱۳۹۴/۴/۲۰).

با بررسی‌های صورت گرفته، عناصر استکبارستیزی در چارچوب فکری ایشان را می‌توان ذیل سه لایه «نقطه کانونی»، «لوازم» و «ابعاد» تقسیم‌بندی نمود که هر کدام از آن‌ها به‌اختصار معرفی می‌گردد.

الف) نقطه کانونی (نظام ولایت الهی)

در اندیشه مقام معظم رهبری مبنای بحث استکبار و مبارزه با آن یک مفهوم کاملاً دینی و مبتنی بر آموزه‌ها و جهان‌بینی اسلامی است. از منظر ایشان، استکبار واژه‌ای قرآنی است که در مورد امثال فرعون، افراد و گروه‌های معارض حق و حقیقت استفاده می‌شود و در واقع مقابله با استکبار از ابتدای قرارگیری حق در مقابل باطل مطرح بوده و این موضوع از زمان پیامبرانی چون نوح، ابراهیم و پیامبر اسلام (علیهم‌السلام) تا زمان حال وجود داشته است (حسینی خامنه، ۱۳۹۲/۸/۲۹). براساس آموزه‌های اسلامی و آیات قرآن کریم، اجتناب از طاغوت واجب است و لازمه اقامه دین با تمامی اجزا و ارکان آن، مقابله با مستکبران می‌باشد (حسینی خامنه، ۱۳۹۳/۱۲/۲۱). بنابراین چنین می‌توان گفت که در منظومه فکری ایشان که مبتنی بر آموزه‌های اسلامی است ما با دوگانگی ولایت الله و ولایت طاغوت مواجه می‌شویم و نقطه محوری و کانونی استکبارستیزی را می‌توان ابتنای آن بر جهان‌بینی اسلامی یا همان نظام ولایت الهی دانست.

ب) لوازم استکبارستیزی

بر اساس چارچوب فکری حضرت آیت الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) استکبارستیزی دارای لوازمی است که آن‌ها را می‌توان ذیل سه عنوان دسته‌بندی نمود.

۱. شناخت و بصیرت

مسئله استکبارستیزی، مسئله‌ای اساسی و مبتنی بر یک تحلیل درست می‌باشد و لازم است آحاد مختلف جامعه نسبت به این مسئله تحلیل و درک درستی داشته باشند (حسینی خامنه، ۱۳۹۲/۸/۱۲). لذا یکی از لوازم اصلی و اولیه استکبارستیزی شناخت خصوصیات، عملکرد و جهت‌گیری استکبار است تا بتوان رفتار و عکس‌العمل خردمندانه‌ای در مقابل آن داشت، پس لازم است هم صحنه عمل به‌درستی شناخته شود و هم‌توان شناخت دوست و دشمن وجود داشته باشد چراکه بدون شناخت نظام سلطه و استکبار نمی‌توان با حکمت و درایت لازم در برابر آن برنامه‌ریزی و صف‌آرایی کرد (حسینی خامنه، ۱۳۹۲/۸/۲۹).

۲. مردمی بودن

از دیگر لوازم استکبارستیزی مردمی بودن آن است که به‌دفعات در بیانات آیت الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) مورد اشاره قرار گرفته است. به عقیده ایشان، استکبار و مبارزه با آن از جمله جاهایی است که مردم ماهیت آن را فهمیده‌اند درحالی‌که بعضی خواص هنوز متوجه آن نشده‌اند (حسینی خامنه، ۱۳۹۲/۶/۲۲). به عقیده ایشان، فرهنگ دوری از سلطه استکبار و مبارزه با آن، در قلوب مردم نفوذ پیدا کرده است (حسینی خامنه، ۱۳۷۶/۸/۱۴) و شعارهای ضد استکباری مردم ایران در سرتاسر دنیای اسلام گسترش پیدا کرده است (حسینی خامنه، ۱۳۸۷/۳/۱۴) از این منظر یکی از علل مقابله دشمن با جمهوری اسلامی ایران، همین ایستادگی قاطع مردم در برابر استکبار است که به ملت‌های دیگر نیز جرأت مقابله داده است (حسینی خامنه، ۱۳۹۴/۱۱/۲۸). در نهایت باید گفت که ایشان بر این باورند که مشارکت مردمی در استکبارستیزی به اوج خود رسیده است (حسینی خامنه، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲).

۳. استمرار

یکی دیگر از لوازم استکبارستیزی که در الهی بودن این حرکت نیز قابل‌شناسایی است بحث

استمرار می‌باشد. همان‌گونه که قبلاً نیز گفته شد قدمت استکبارستیزی به رویارویی جبهه حق و باطل برمی‌گردد و یک موضوع مقطعی که مختص زمان خاصی باشد نیست. ایشان در جایی به صورت صریح بیان می‌دارند که مسئله استکبارستیزی، تعطیل‌بردار نیست و این کار جزو مبانی انقلاب اسلامی و کارهای اساسی است لذا هرگز تمام نمی‌شود و در صورت تعطیلی این مسئله، تبعیت از قرآن زیر سؤال می‌رود، پس باید گفت مبارزه با استکبار به هیچ‌عنوان تعطیل‌پذیر نیست (حسینی خامنه، ۱۳۹۴/۴/۲۰).

ج) ابعاد استکبارستیزی در اندیشه‌های آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

براساس اندیشه‌های رهبر معظم انقلاب اسلامی، استکبارستیزی در کنار نقطه کانونی و لوازم آن، دارای ابعاد پنج‌گانه‌ای می‌باشد که به صورت اجمالی معرفی می‌گردند.

۱. عزت

وجود حدی از عزت مقدمه‌ای برای مبارزه با استکبار است که خداوند آن را در وجود مؤمنان به ودیعه گذاشته است (و لله العزه جمیعاً و لرسوله و للمؤمنین: منافقون - آیه ۸) که در فرآیند مبارزه با استکبار این نهال بیش‌ازپیش تنومند می‌گردد. به تعبیر رهبر معظم انقلاب، عزت مردم ایران، حاصل روحیه استکبارستیزی آن‌ها می‌باشد و استکبارستیزی نه تنها باعث انزوای هیچ ملتی نمی‌گردد که حتی باعث عزت آن ملت و ذلت و انزوای استکبار نیز می‌شود (حسینی خامنه، ۱۳۷۷/۱/۱).

۲. شجاعت

ایشان ضمن بیان خاطره‌ای از سخنرانی خود در اجلاس غیر متعهدها در زمان ریاست جمهوری‌شان، یکی از ابعاد مبارزه با استکبار را داشتن روحیه شجاعت و جرأت می‌داند که باعث عدم ترس و ایستادن در مقابل استکبار و بالخصوص آمریکا می‌شود (حسینی خامنه، ۱۳۷۹/۵/۵).

۳. ایستادگی

مقاومت و ایستادگی شجاعانه در مقابل سلطه‌گران بین‌المللی را می‌توان از ابعاد استکبارستیزی

دانست (حسینی خامنه، ۱۳۸۸/۵/۱۲)، به عبارتی ایستادگی قاطعانه در برابر حرکت کفر و نفاق، یکی از شاخص‌های مرزبندی با دشمنان دین و انقلاب می‌باشد (حسینی خامنه، ۱۳۸۹/۴/۲). البته طبیعی است که دشمنان ایران تحمل ندارند ملتی با صراحت در مقابل استکبار بایستد و در کنار بیان نمودن نظرات قاطع خود علیه استکبار، به سایر ملت‌ها نیز جرأت بدهد (حسینی خامنه، ۱۳۹۴/۱۱/۲۸). در مجموع باید چنین گفت که اراده و عزم انقلاب اسلامی در راه مبارزه با سلطه و استکبار اختلال پذیر نیست و در مجموعه جمهوری اسلامی، کسی که در مقابل استکبار و زورگویی‌های آن ایستاده است کل ملت ایران هستند (حسینی خامنه، ۱۳۹۶/۲/۵).

۴. دفاع از مستضعفان

ظلم‌ستیزی، ضدیت با سلطه و دفاع از مظلومان از عناصر استکبارستیزی و همچنین گسترش انقلاب اسلامی است (حسینی خامنه، ۱۳۸۷/۳/۱۴) و هرگونه تخطئه پیرامون شعار ظلم‌ستیزی انقلاب، دست کشیدن از مبارزه با استکبار است و این به معنی فروختن مسئله فلسطین، چشم‌پوشی از جنایت‌های آمریکا در افغانستان و عراق و در یک کلام، دست برداشتن از دفاع از مستضعفان می‌باشد (حسینی خامنه، ۱۳۸۹/۱۱/۱۵). بنابراین، هرگونه حرکتی علیه استکبار و رژیم صهیونیستی مورد قبول، تأیید و حمایت جمهوری اسلامی ایران است و انقلاب اسلامی از ابتدا موضعی روشن و حمایت‌گراانه نسبت به ظلم‌ستیزی مظلومان منطقه داشته است (حسینی خامنه، ۱۳۹۰/۴/۹). پس در یک کلام باید گفت حمایت از مستضعفان، مبارزه با استکبار و نظام سلطه می‌باشد (حسینی خامنه، ۱۳۹۶/۳/۳۱).

۵. وحدت

با توجه به اینکه لازم است حق دارای جبهه واحدی باشد یکی از عناصر استکبارستیزی را باید در وحدت میان عناصر جبهه حق جستجو نمود (حسینی خامنه، ۱۳۹۲/۸/۲۹) پس هر حرکت اسلامی که علیه استکبار صورت می‌گیرد حرکتی درست است و در آنجا همه باهم خودی هستند و فرقی ندارد که این افراد شیعه، سنی و از کدام کشور باشند بلکه آنچه لازم است این که همه علیه استکبار متحد شوند (حسینی خامنه، ۱۳۹۰/۱۱/۱۰).

همان‌طور که بیان شد وحدت و ایجاد جبهه واحد یکی از عناصر استکبارستیزی است ولی باید این نکته را مدنظر قرارداد که علی‌رغم اسلامی بودن مفهوم استکبارستیزی این مفهوم در

میان سایر ملل و فرهنگ‌ها در تناظر با مفاهیمی همچون مبارزه با استعمار، مبارزه با امپریالیسم، آزادی خواهی و مبارزه با رژیم‌های زورگو و ... قرارداد بنابراین می‌توان گفت این مفهوم دارای ریشه‌ای مشترک در میان تمامی انسان‌های آزادی خواه جهان می‌باشد و ظرفیت بالایی جهت ایجاد وحدت میان آن‌ها فراهم می‌سازد.

اکنون با توجه به بررسی‌هایی که ذیل مباحث مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) حول مفهوم استکبارستیزی صورت گرفت، الگوی مفهومی این مقاله را می‌توان به شکل زیر ترسیم نمود.

شکل ۱: الگوی مفهومی استکبارستیزی مبتنی بر دیدگاه‌های مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)

بررسی عناصر مختلف استکبارستیزی در پیاده روی اربعین

الف) نظام ولایت الهی در پیاده‌روی اربعین حسینی

روشن است که اساس نهضت امام حسین (ع)، حرکتی الهی و در راستای نظام ولایت الله بوده است و تمامی پدیده‌های اصیلی که به صورت مستقیم به آن مربوط می‌شوند را باید در این نظام تفسیر نمود. لذا تردیدی نیست که اساس حرکت در اربعین حسینی از نگاهی الهی برخوردار است (سامانی، ۱۳۹۷: ۴۷) و هدف نهایی زیارت اربعین شناخت خداست (رضوی زاده، ۱۳۹۶: ۶۲۱). افرادی که در پیاده‌روی اربعین شرکت کرده و با پای پیاده راهی مزار مطهر امام

حسین (ع) می‌شوند، نوعی هجرت نمادین از نفس خویشتن به سوی امام انجام می‌دهند، هجرتی که از خودخواهی به سمت خداخواهی، و دادن دست بیعت و اطاعت از ولی خدا است (نجفی، ۱۳۹۶: ۱۰۶). از همین رو، با توجه به اینکه این حرکت عظیم در جهت تقویت نظام ولایت الهی است می‌تواند باعث ایجاد روحیه استکبارستیزی و مقابله با ظالمین گردد چراکه ولایت الهی زمانی به معنای واقعی کلمه محقق می‌شود که از ولایت طاغوت و استکبار دوری شود.

ب) لوازم استکبارستیزی در پیاده‌روی اربعین حسینی

همان‌گونه که مشخص شد براساس الگوی مفهومی این مقاله، مقابله با استکبار نیازمند لوازمی است که در اینجا سعی می‌گردد هرکدام از آن‌ها ناظر به پیاده‌روی اربعین حسینی مورد بحث و بررسی قرار گیرند.

۱. شناخت و بصیرت در پیاده‌روی اربعین حسینی

زیارت باعث افزایش معرفت می‌شود و همین امر تمایلات و خواسته‌های بشری را به سمت معنویات هدایت می‌کند (فولادی، ۱۳۹۶: ۶۲). اجتماع اربعین حسینی، همایشی عظیم است که باعث ایجاد و تقویت بصیرت می‌شود و ظرفیت بسیار ویژه‌ای برای شناخت امام و توسعه فرهنگ امامت و ولایت دارد (موسوی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۰۳). به بیان دیگر، اربعین حسینی این فرصت را ایجاد می‌کند که انسان واقعه عاشورا را بازخوانی کرده و شناخت و ارتباط با امام معصوم (ع) را مدنظر قرار دهد، در واقع اربعین را می‌توان تجلی تفکر و تجدید بیعت با امام و ولی زمان دانست (سامانی، ۱۳۹۷: ۴۳). اجتماع بزرگی که به مثابه پلی میان انسان‌ها و باورهای آن‌ها عمل می‌کند و آن‌ها را از تعلقاتشان به و معرفت حقیقی آگاه می‌کند و علاوه بر تقویت عقاید زائرین شیعه، سایر زائرین را هم با عقاید و باورهای شیعیان آشنا می‌سازد (فتح‌الله نژاد زنگی‌آبادی، ۱۳۹۷: ۴۲). در مراسم اربعین در کنار شیعیان کشورهای مختلف، برخی اهل سنت و ادیان دیگر نیز حضور دارند و این حضور ظرفیت و فرصت بسیار مهمی را برای شناخت ملل و ادیان مختلف از معارف و آموزه‌های اسلامی و شیعی با محوریت شناخت امام حسین (ع) و قیام ایشان فراهم می‌کند (غرسبان، ۱۳۹۶: ۹). پس می‌توان گفت حضور میلیون‌ها زائر و انسان آزاده در پیاده‌روی عظیم اربعین، باعث معرفی امام حسین (ع) و هدف ایشان

به تمامی مردم جهان می‌گردد (عربی، ۱۳۹۸: ۵۱). در مجموع، طبق بررسی‌های علمی صورت گرفته، پیاده‌روی اربعین حسینی بر مطالعه و آموزش مذهبی عمیق‌تر و همچنین تربیت اخلاقی و ارزشی تأثیر مستقیمی دارد (موسوی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۰۹) مثلاً از طریق موب‌هایی که در مسیر پیاده‌روی قرار گرفته است هنگام توقف زائرین در این موب‌ها، سخنرانان و وعاظ به سخنرانی پیرامون فلسفه، اهداف و نتایج قیام امام حسین (ع) می‌پردازند که همین موضوع باعث افزایش سطح آگاهی و معرفت شرکت‌کنندگان در این مراسم می‌شود، همچنین جزوات و مکتوباتی که توسط دفاتر مراجع و علمای بزرگ در طول مسیر پخش می‌گردد یکی دیگر از ابزارهای افزایش سطح شناخت زائرین می‌باشد (غفاری و آقای، ۱۳۹۷: ۱۳). نکته پایانی اینکه براساس بررسی‌های علمی صورت گرفته پیرامون چرایی شرکت در پیاده‌روی اربعین، پاسخ افراد، فراتر از عقلانیت دینی و نشان‌دهنده نوعی معرفت و شناخت الهی است، معرفتی که فعل و دلیل یک کار را در طول اراده الهی می‌بیند (رضوی زاده، ۱۳۹۶: ۶۰۷-۶۰۶). از این منظر نیز می‌توان گفت کسب هرگونه معرفت الهی و افزایش بصیرت واقعی می‌تواند سبب شکل‌گیری و تقویت انگیزه‌های ضد استکباری زائرین اربعین حسینی گردد.

۲. مردمی بودن در پیاده‌روی اربعین حسینی

پیاده‌روی اربعین حسینی را می‌توان نمونه‌ای عظیم از یک مناسک اجتماعی و مردمی دانست (محمدی سیرت، ۱۳۹۵: ۷) که باعث گرد هم آمدن حجم عظیمی از مردم کشورهای مختلف جهان در یک زمان در یک محدود جغرافیایی نسبتاً کوچک می‌شود (رضوی زاده، ۱۳۹۶: ۶۲۲). طبق آمارهای موجود، اجتماعات اربعین طی یک دهه گذشته را می‌توان بزرگ‌ترین تجمعات مردمی جهان دانست (محمدی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۱۵) که البته این عنوان بعد از سقوط حکومت صدام و با برگزاری هرچه باشکوه‌تر زیارت و پیاده‌روی اربعین حسینی به دست آمده است (احمدی نوحندانی و همکاران، ۱۳۹۸: ۳۱). اما این حرکت در طول سال‌های گذشته مخصوصاً از سوی زائرین سایر کشورها، همچنان رو به رشد می‌باشد برای مثال حضور شیعیان ایران به عنوان محور مقاومت و ایستادگی در مقابل استکبار جهانی، رشد بسیار زیادی داشته است و از پنجاه هزار نفر سال ۱۳۹۰ به حتی بیش از چهار میلیون نفر نیز رسیده است (احمدی نوحندانی و همکاران، ۱۳۹۸: ۳۲). در مجموع در مورد مردمی بودن پیاده‌روی اربعین حسینی

آنچه قابل مشاهده است این‌که برپایی و تقبل هزینه‌های این مراسم با خواست مردم و از سوی ایشان بوده و در طول مسیر راهنمایی موکب‌های مردمی بسیاری بر پا می‌گردد و تجمعاتی مختلفی در آن‌ها شکل می‌گیرد، همچنین تشریک مساعی صورت گرفته میان شرکت‌کنندگان و برگزارکنندگان این مراسم را نیز می‌توان یکی از وجوه مردمی بودن آن دانست (غفاری و آقایی، ۱۳۹۷: ۱۱-۱۳). پس واضح است از این منظر نیز پیاده‌روی اربعین حسینی لوازم لازم برای تقویت استکبارستیزی میان زائرین حسینی را داراست.

۳. عنصر استمرار در پیاده‌روی اربعین حسینی

پیاده‌روی و زیارت امام حسین (ع) در ایام اربعین دارای ریشه تاریخی است و طبق شواهد آغاز این حرکت با جابر بن عبدالله انصاری بوده است که در بیستم صفر سال ۶۱ هجری با پای پیاده به زیارت امام حسین (ع) مشرف شدند، البته این حرکت در مقاطعی دچار فراموشی شده ولی مجدداً توسط علماء احیاء شده است (احمدی نوحدانی و همکاران، ۱۳۹۸: ۳۰). در مجموع، این حرکت عظیم با وجود فراز و فرودهای بسیاری که در طول تاریخ داشته است در حال حاضر به صورت یک حرکت عظیم میلیونی درآمده است و علی‌رغم اینکه در زمان حکومت بعثی‌ها این مراسم به صورت مخفیانه برگزار می‌گردید اما بعد از سقوط صدام، برگزاری این مراسم رونق بسیار زیادی گرفته و در سال‌های اخیر با جمعیت بالای بیست میلیون نفر برگزار گردیده است (عربی، ۱۳۹۸: ۴۶). پس از منظر استمرار در طول تاریخ نیز شواهد بسیاری بر ادامه‌دار بودن پیاده‌روی اربعین حسینی دلالت دارد، لذا از این جهت نیز می‌توان گفت اربعین حسینی ظرفیت لازم برای ایجاد و تقویت مبارزه با استکبار را داراست.

ج) ابعاد استکبارستیزی در پیاده‌روی اربعین حسینی

در کنار نقطه کانونی و لوازم مورد نیاز جهت تحقق مبارزه با استکبار، این مفهوم دارای ابعادی می‌باشد که طبق بررسی‌های صورت گرفته این ابعاد در مراسم پیاده‌روی اربعین حسینی وجود دارد و هر کدام از آن‌ها به صورت مجزا مورد اشاره قرار می‌گیرد.

۱. عزت و سربلندی در پیاده‌روی اربعین حسینی

قبل از هر چیزی باید گفت منش امام حسین (ع)، سربلندی و عزت است و مفهوم واقعی و

اصیل آزادگی، حریت و عدم کرنش در برابر دشمن در اسلام با سیره ایشان معنا می‌شود (نجفی، ۱۳۹۶: ۱۱۴) و حرکت در مسیر امام حسین (ع) و پیروی از مرام و شخصیت ایشان، انسان را متعالی می‌کند و از این منظر پیاده‌روی اربعین نیز، نوعی اعلام موضع و ابراز وجود در برابر دشمنان است و روحیه عزت طلبی و دوری از ذلت را احیاء می‌کند (نجفی، ۱۳۹۷: ۷۷). پس می‌توان گفت که یکی از موارد اصلی قدرت‌نمایی و نقش‌آفرین شیعه در عرصه‌های بین‌المللی، خلق و استمرار حماسه‌هایی همچون راهپیمایی عظیم اربعین حسینی است (غرسبان، ۱۳۹۶: ۱۰) و پیاده‌روی اربعین را می‌توان عظیم‌ترین رزمایش امنیتی در عصر معاصر دانست، رزمایشی که بیش از بیست میلیون شرکت‌کننده دارد (محمدی سیرت، ۱۳۹۵: ۲۰). به عقیده برخی اندیشمندان، اربعین حسینی به بزرگ‌ترین مانور قدرت شیعیان جهان در منطقه حساس غرب آسیا تبدیل شده است و نشان‌دهنده قابلیت‌های امت اسلامی و زمینه‌ساز عزت و سربلندی مسلمانان و به‌ویژه شیعیان در دنیای امروز است (متقی و ملاحسینی اردکانی، ۱۳۹۹: ۹۵) و براساس بررسی‌های علمی و میدانی نیز، احیای هویت فراملی شیعیان و قدرت‌نمایی بین‌المللی در بحث مدیریت منطقه و بین‌المللی از مؤلفه‌های اصلی پیاده‌روی اربعین حسینی بوده است (بد، ۱۳۹۷: ۴۳). با توجه به نکات گفته‌شده می‌توان فهمید که بُعد عزتمندی بالایی در پیاده‌روی اربعین وجود دارد که همین امر می‌تواند موجب تقویت روحیه استکبارستیزی در میان حاضرین در این مراسم مهم گردد.

۲. شجاعت در پیاده‌روی اربعین حسینی

علی‌رغم اینکه زیارت امام حسین (ع) در مقاطع مختلف تاریخی با سختی انجام می‌شده و دارای خطرات مختلفی برای زائرین بوده است اما زائرین در روز اربعین عاشقانه به زیارت امام حسین (ع) می‌رفتند (احمدی نوحندانی و همکاران، ۱۳۹۸: ۳۱-۳۰). پس زنده نگه‌داشتن روحیه حماسی و شجاعت و دلاوری در زائرین، و همچنین ترویج و استمرار این روحیه از نتایج پیاده‌روی اربعین حسینی است (سامانی، ۱۳۹۷: ۴۴). بخشی از این شجاعت را می‌توان در مواجهه با فشارهای زیاد رژیم بعث بر روی زائرین اربعین حسینی مشاهده نمود (عربی، ۱۳۹۸: ۴۹) و بخشی دیگری از آن نیز با توجه به شرایط منطقه قابل مشاهده است، از این منظر نیز پیاده‌روی اربعین پدیده‌ای پرخطر است و گروه‌های مختلف تکفیری و تروریستی که این زیارت

را نوعی بدعت و شرک می‌دانند، از طرق مختلف در پی ناامن سازی و کشتار زائرین در این مراسم هستند (متقی و ملاحسینی اردکانی، ۱۳۹۹: ۱۰۷). با این وجود زائرین شرکت‌کننده در این مراسم علی‌رغم وجود جریان‌های مختلف، باز در این مراسم شرکت می‌کنند (همایون و بد، ۱۳۹۵: ۶۰). البته نکته قابل توجهی که لازم به بیان است این که وقتی در بحث زیارت اربعین و تهدیدات جانی محتمل در کشور عراق نگاه می‌کنیم با نوعی از مسئله ناامنی روبه‌رو می‌شویم که در آن مرگ در بستر شهادت تعریف شده و همین امر به نوعی باعث افزایش شجاعت می‌باشد (رضوی زاده، ۱۳۹۶: ۶۰۹-۶۰۸). پس بسیار روشن است که پیاده‌روی اربعین ظرفیت بالایی را جهت مقابله با سلطه مستکبران در خود جای داده است.

۳. ایستادگی و مقاومت در پیاده‌روی اربعین حسینی

اربعین حسینی و پیاده‌روی آن را می‌توان بیرق استقامت و ایستادگی در راه دین دانست، راهپیمایی در فرهنگ‌ها و اندیشه‌های مختلف، حرکتی انقلابی و سیاسی به شمار می‌آید و راهپیمایی اربعین نیز به معنی زنده‌بودن عاشورای حسینی و ایستادگی در مقابل ظلم تا پای جان می‌باشد (محمدی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۱۴). به عبارت دیگر، نمایش قدرت موجود در زیارت اربعین و لشکرکشی نمادین در مقابل دشمنان را می‌توان نمونه‌ای از ایستادگی در برابر دشمنان و نوعی مقابله سیاسی - مذهبی تلقی کرد که تأثیر آن از چندین رزمایش نظامی نیز بیشتر است (رضوی زاده، ۱۳۹۶: ۶۱۰). در واقع، حضور تمامی تفکرات و سلاطین اعم از شیعه و غیر شیعه در این مراسم سبب می‌شود که فضای روانی ایجاد شده توسط دشمنان خنثی شده و روحیه ایستادگی مردم در برابر دشمنان تقویت شود (متقی و ملاحسینی اردکانی، ۱۳۹۹: ۱۰۸). علاوه بر این‌ها مواردی همچون تحمل رنج سفر برای اعلام همدلی و بازسازی تجربه حرکت کاروان اسرای کربلا (رضوی زاده، ۱۳۹۶: ۶۲۰-۶۱۹)، صبر در برابر کمبود امکانات و زیرساخت‌های لازم (همایون و بد، ۱۳۹۵: ۶۰) و همچنین تحمل آب‌وهوای خاص و گرم و خشک عراق و حضور قابل توجه سالمندان و معلولان (غفاری و آقایی، ۱۳۹۷: ۱۷)، جلوه‌های دیگری از افزایش روحیه ایستادگی و مقاومت در این حرکت عظیم می‌باشد. پس باید چنین گفت که پیاده‌روی اربعین مکتب و رزمایشی عملی برای ارتقای ایستادگی و مقاومت در برابر سختی‌هاست (نجفی، ۱۳۹۷: ۷۸) و این همان چیزی است که می‌تواند باعث تقویت روحیه مبارزه با ظلم و استکبار گردد.

۴. ظلم‌ستیزی و دفاع از مستضعفان در پیاده‌روی اربعین حسینی

اربعین حسینی را می‌توان نمادی از آشنایی افکار عمومی جهان با عنصر ظلم‌ستیزی مکتب حسینی دانست (محمدی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۱۶). در مراسم امام حسین (ع) ذلت و ستم‌پذیری وجود ندارد و سیره ایشان، ظلم‌ستیزی و دفاع از مظلومین است و حضور زائرین در اربعین حسینی نیز، به معنای تأسی به ایشان در عدالت‌خواهی و ظلم‌ستیزی و حمایت از مستضعفان عالم است (نجفی، ۱۳۹۷: ۸۲). فلذا یکی از هنجارهای مهم رفتاری و اخلاقی که در زائرین اربعین حسینی نهادینه می‌شود همین روحیه ظلم‌ستیزی می‌باشد (عربی، ۱۳۹۸: ۵۲). براساس بررسی‌های میدانی صورت گرفته در این مراسم، ظلم‌ستیزی و تقویت روحیه حق‌طلبی (موسوی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۰۰) و طرفداری از مظلومین و مبارزه با ظالم (عاملی و همکاران، ۱۳۹۶) جزو فلسفه‌ها و کارکردهای این حرکت عظیم می‌باشد. بنابراین می‌توان چنین ابراز نمود که تفکر نه به سلطه‌پذیری و نه به سلطه‌گری در کنار حمایت از مستضعفان عالم از مهم‌ترین کارکردهای پیاده‌روی اربعین حسینی می‌باشد که می‌تواند نقش مؤثری در بیداری نوین اسلامی منطقه غرب آسیا و تمامی عالم داشته باشد (غرسبان، ۱۳۹۶: ۱۰). از این بعد نیز جای هیچ‌گونه تردیدی نیست که پیاده‌روی اربعین حسینی دارای ظرفیت بسیار مناسبی برای تثبیت و تقویت روحیه مبارزه با ظلم و استکبارستیزی است.

۵. وحدت در پیاده‌روی اربعین حسینی

راهپیمایی اربعین را می‌توان جلوه‌ای بسیار عظیم از وحدت و یکپارچگی میان شیعیان دانست، هرچند این راهپیمایی تنها مختص شیعیان نیست و پیروان دیگر ادیان و مذاهب همچون اهل سنت، مسیحیت، یهودیت، صائبی‌ها و ایزدی‌های عراق نیز در این مراسم عظیم حضور دارند حضور میلیون‌ها نفر مسلمان اعم از نفر شیعه و سنی، نشانگر ظرفیت بسیار بالای راهپیمایی اربعین برای تقریب بین مذاهب اسلامی می‌باشد و خنثی‌کننده توطئه‌های دشمنان برای اختلاف‌افکنی میان آن‌ها می‌باشد (محمدی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۱۶-۱۱۵). لازم به ذکر است در حالی که جمعیت اصلی زائرین اربعین حسینی از کشور عراق می‌باشد، مقامات عراق حضور زائرین از ۸۰ کشور جهان در این مراسم عظیم را تأیید نموده‌اند (شراهی و ذوالفقارزاده کرمانی، ۱۳۹۸: ۱۲۸). بنابراین اربعین یک آیین فرادینی، فرامذهبی و فراملیتی می‌باشد که مرزهای

هویتی را پشت سر گذاشته است (متقی و ملاحسینی اردکانی، ۱۳۹۹: ۹۵) و مجموعه‌ای از اشتراکات اعتقادی و فرهنگی را در یک قالب همگن به منصفه ظهور گذاشته است که همین امر خود باعث رشد و بلوغ فکری و معنوی زائرین می‌شود (همایون و بد، ۱۳۹۵: ۶۰-۵۹). البته نباید این نکته را نیز فراموش نمود که پیاده‌روی اربعین حسینی می‌تواند باعث ترمیم بعضی شکاف‌های ارتباطی مانند کدورت‌های ناشی از جنگ تحمیلی میان زائران ایرانی و عراقی شود و کمک قابل توجهی به بهبود روابط این دو کشور دوست و مسلمان کند و قطعاً توسعه روابط میان این دو ملت، نتایج و پیامدهای بسیار خوبی برای آن‌ها و همچنین تقویت جایگاه شیعیان در منطقه خواهد داشت (سامانی، ۱۳۹۷: ۴۱). در پایان این بخش باید گفت در مراسم چند ده‌میلیونی پیاده‌روی اربعین مباحثی همچون طبقه، قومیت، نژاد و قشر بندی اجتماعی به کنار می‌رود و مضامینی همچون "مرحباً بزوار الحسین (ع)" و "حب الحسین (ع) یجمعنا" در سراسر این مراسم عظیم طنین‌انداز می‌گردد. لذا در این حرکت بزرگ، ملیت، نژاد و قومیت معنایی ندارد (عربی، ۱۳۹۸: ۵۰). همان‌گونه که مشخص شد پیاده‌روی عظیم اربعین حسینی در حد اعلامی خود می‌تواند زمینه‌ساز وحدتی باشد که یکی از عناصر مهم مبارزه با استکبار و بیداری بیش از پیش آزادی خواهان عالم است.

نتیجه‌گیری

اربعین حسینی را می‌توان از مقاطع مهم حیات تشیع دانست که در سال‌های اخیر با پدیده پیاده‌روی عظیم حسینی جلوه خاص تری به خود گرفته است. این پدیده عظیم الهی - مردمی که از آن به‌عنوان بزرگ‌ترین تجمع انسانی بشر یاد می‌شود دارای ابعاد و زوایایی مختلفی می‌باشد که لازم است اندیشمندان و پژوهشگران علوم انسانی توجه ویژه‌ای بدان داشته باشند.

با توجه به مبانی و آموزه‌های اسلام شیعی، اندیشه امامین انقلاب اسلامی و همچنین با عنایت به شرایط خاص منطقه غرب آسیا، مسئله استکبارستیزی و مبارزه با نظام سلطه از اهمیت بالایی برخوردار است، لذا یکی از مسائل مهمی که در رابطه با اربعین باید مورد بررسی و استفاده قرار بگیرد بحث ابعاد و ظرفیت‌های ضد استکباری این حرکت بزرگ می‌باشد.

در راستای سؤال و هدف اصلی این مقاله برای بررسی مفهوم و ابعاد واژه استکبارستیزی به سراغ مباحث رهبر معظم انقلاب رفتیم. براساس تعریف ایشان استکبارستیزی را می‌توان عدم

تسلیم شدن در مقابل فشارهای نظام سلطه دانست که در سه لایه قابل بررسی است، لایه اول همان نقطه کانونی است که ابتدای بر نظام ولایت الهی (در مقابل ولایت شیطان) دارد و در واقع همین لایه است که مبارزه با استکبار را در مسیر اصلی و صحیح خود قرار می دهد. در کنار این لایه، سطح دیگری از عوامل لازم است که می توان آن ها را لوازم مبارزه با نظام سلطه دانست این لوازم عبارت اند از: شناخت و بصیرت، مردمی بودن و استمرار مبارزه. در لایه آخر نیز مبتنی بر دیدگاه های ایشان، برای استکبارستیزی ابعادی را استخراج کردیم که می توان آن ها را در این موارد احصاء نمود: عزت، شجاعت، ایستادگی، دفاع از مظلومین و در نهایت وحدت.

وقتی در این پژوهش عناصر استخراج شده از مفهوم استکبارستیزی را بر روی پدیده بزرگ پیاده روی اربعین حسینی تطبیق دادیم، با استفاده از داده ها و بررسی های صورت گرفته مشخص شد که این حرکت بزرگ حائز تمامی عناصر استکبارستیزی بوده و ظرفیت های بسیار بالایی برای مبارزه با نظام سلطه را داراست. نظام سلطه ای که به فرموده رهبر معظم انقلاب اسلامی، بخشی از سیاست کلان آن در مواجهه با انقلاب اسلامی و بیداری اسلامی تعریف شده است (حسینی خامنه، ۱۳۹۳/۵/۱) هرچند در نهایت پیروزی با ملت های مسلمان مجاهد است: "امروز استکبار جهانی در مقابل بیداری اسلامی احساس ناتوانی می کند. شما غالبید، شما پیروزید، آینده مال شماست. کاری که انجام شده است، کار بسیار بزرگی است؛ اما این پایان کار نیست - مهم این است - این شروع است، این آغاز است. ملت های مسلمان باید مجاهدت را ادامه بدهند تا بتوانند دشمن را از میدان های گوناگون ازاله دهند" (حسینی خامنه، ۱۳۹۰/۱۱/۱۰).

بنابراین امید است که با تقویت هرچه بیشتر این حرکت زمینه گسترش بیداری اسلامی و مبارزه با استکبار جهانی که مصداق واقعی آن آمریکاست فراهم شده و بتوان از ظرفیت های موجود در این پدیده برای افول هژمونی و اخراج آمریکا از منطقه مهم غرب آسیا بهره لازم را گرفت.

منابع

۱. احمدی نوحدانی، سیروس و همکاران (۱۳۹۸). بررسی و تحلیل جایگاه پیاده‌روی اربعین در افزایش وزن ژئوپلیتیکی شیعیان در مناسبات جهانی، دو فصلنامه اسلام و ارتباطات میان فرهنگی، شماره ۱، ص ۳۸-۱۳.
۲. ازکیا، مصطفی و علیرضا دربان آستانه (۱۳۸۹). روش‌های کاربردی تحقیق، تهران: انتشارات کیهان.
۳. افتخاری، اصغر و مجتبی باباخانی (۱۳۹۴). معناشناسی استکبار در قرآن کریم، دو فصلنامه آموزه‌های قرآنی، شماره ۲۱، ص ۵۳-۲۷.
۴. بد، مهدیه (۱۳۹۷). فهم تجربه زیسته زائران در پیاده‌روی اربعین سال ۱۳۹۵ (بسترها و زمینه‌های شکل‌گیری ابر رویداد اربعین)، مجله باغ نظر، شماره ۶۸، ص ۴۸-۳۹.
۵. جمالی، مصطفی (۱۳۹۵). نقش اربعین در مهندسی تمدن اسلامی، دو فصلنامه مطالعات مسجد و مهدویت، شماره دوم، ص ۴۶-۲۷.
۶. جوینی‌پور، سیما و سهیلا پیروزفر (۱۳۹۷). گونه‌شناسی استکبار و ماهیت آن در قرآن کریم، دو فصلنامه مطالعات قرآن و حدیث، شماره ۱، ص ۱۹۸-۱۶۹.
۷. حسینی‌خامنه، سیدعلی (۱۳۹۷/۱۱/۲۲). گام دوم انقلاب خطاب به ملت ایران [بیانیه].
<https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=41673>
۸. حسینی‌خامنه، سیدعلی (۱۳۹۷/۹/۴). دیدار با مسئولان نظام و مهمانان کنفرانس وحدت اسلامی [سخنرانی].
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=41007>
۹. حسینی‌خامنه، سیدعلی (۱۳۹۷/۲/۲۲). دیدار با شرکت‌کنندگان در کنگره نقش شیعه در پیدایش و گسترش علوم اسلامی [سخنرانی].
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=39581>
۱۰. حسینی‌خامنه، سیدعلی (۱۳۹۶/۳/۳۱). دیدار با جمعی از اساتید، نخبگان و پژوهشگران دانشگاه‌ها [سخنرانی].
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=36930>
۱۱. حسینی‌خامنه، سیدعلی (۱۳۹۶/۲/۵). دیدار با مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی [سخنرانی].
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=36307>
۱۲. حسینی‌خامنه، سیدعلی. (۱۳۹۵/۵/۱۱). دیدار با اقشار مختلف مردم [سخنرانی].
<https://>

farsi.khamenei.ir/speech-content?id=33886

۱۳. حسینی خامنه، سیدعلی (۱۳۹۴/۱۱/۲۸). دیدار با مردم آذربایجان شرقی [سخنرانی].

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=32331>

۱۴. حسینی خامنه، سیدعلی (۱۳۹۴/۹/۴). دیدار با فرماندهان گردان‌های بسیج [سخنرانی].

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=31519>

۱۵. حسینی خامنه، سیدعلی (۱۳۹۴/۴/۲۰). دیدار با جمعی از دانشجویان [سخنرانی].

<https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=30239>

۱۶. حسینی خامنه، سیدعلی (۱۳۹۴/۲/۲۶). دیدار با مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی

[سخنرانی]. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=29736>

۱۷. حسینی خامنه، سیدعلی (۱۳۹۳/۱۲/۲۱). دیدار با اعضای مجلس خبرگان رهبری

[سخنرانی]. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=29151>

۱۸. حسینی خامنه، سیدعلی (۱۳۹۳/۹/۴). دیدار با شرکت‌کنندگان در کنگره جهانی جریان‌های

افراطی و تکفیری از دیدگاه علمای اسلام [سخنرانی]. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=28278>

۱۹. حسینی خامنه، سیدعلی (۱۳۹۳/۵/۱). دیدار با دانشجویان [سخنرانی]. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=27046>

۲۰. حسینی خامنه، سیدعلی (۱۳۹۲/۸/۲۹). دیدار با پنجاه‌هزار فرمانده بسیج سراسر کشور

[سخنرانی]. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=24552>

۲۱. حسینی خامنه، سیدعلی (۱۳۹۲/۸/۱۲). دیدار با دانش‌آموزان و دانشجویان [سخنرانی].

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=24378>

۲۲. حسینی خامنه، سیدعلی (۱۳۹۰/۱۱/۱۰). دیدار با شرکت‌کنندگان در اجلاس جهانی جوانان

و بیداری اسلامی [سخنرانی]. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=18871>

۲۳. حسینی خامنه، سیدعلی (۱۳۹۰/۵/۱۹). دیدار با جمعی از دانشجویان [سخنرانی].

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=16912>

۲۴. حسینی خامنه، سیدعلی (۱۳۹۰/۴/۹). دیدار با مسئولان نظام در روز عید مبعث

[سخنرانی]. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=12834>

۲۵. حسینی خامنه، سیدعلی (۱۳۸۹/۱۱/۱۵). خطبه‌های نماز جمعه تهران [سخنرانی].
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=10955>
۲۶. حسینی خامنه، سیدعلی (۱۳۸۹/۴/۲). دیدار با اعضای بسیجی هیئت علمی دانشگاه‌ها [سخنرانی].
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=9640>
۲۷. حسینی خامنه، سیدعلی (۱۳۸۸/۵/۱۲). تنفیذ دهمین دوره ریاست جمهوری اسلامی ایران [حکم].
<https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=7686>
۲۸. حسینی خامنه، سیدعلی (۱۳۸۷/۳/۱۴). مراسم نوزدهمین سالگرد رحلت امام خمینی (ره) [سخنرانی].
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3463>
۲۹. حسینی خامنه، سیدعلی (۱۳۷۹/۵/۵). دیدار با جمعی از جوانان استان اردبیل [سخنرانی].
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3018>
۳۰. حسینی خامنه، سیدعلی (۱۳۷۷/۱/۱). دیدار با زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی [سخنرانی].
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2879>
۳۱. حسینی خامنه، سیدعلی (۱۳۷۶/۸/۱۴). دیدار با جمعی از دانش‌آموزان و دانشجویان [سخنرانی].
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=9945>
۳۲. حسینی خامنه، سیدعلی (۱۳۶۸/۶/۲۲). دیدار با اقشار مختلف مردم [سخنرانی].
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2182>
۳۳. دارا، جلیل و محمود بابایی (۱۳۹۸). تبیین عینی مفهوم استکبار در اندیشه سیاسی امام خمینی (ره) در بررسی رابطه ایران و آمریکا، دوفصلنامه نظریه‌های اجتماعی متفکران مسلمان، شماره ۱۷، ص ۵۶-۳۷.
۳۴. دهخدا، ع. (۱۳۹۹)، مدخل "کبر"، لغت‌نامه (نسخه دیجیتالی dekhoda.au.ac.ir)، براساس نسخه فیزیکی ۱۵ جلدی ۱۳۷۷، مؤسسه لغت‌نامه دهخدا و مرکز بین‌المللی آموزش زبان فارسی. تهران: دانشگاه تهران.
۳۵. رحمانی پور، امین اله (۱۳۹۱). بازنمایی گفتمان انقلاب اسلامی در ویژگی‌های هویتی شهدای دفاع مقدس، پایان‌نامه مقطع کارشناسی ارشد رشته جامعه‌شناسی، با راهنمایی ابوالفضل ذوالفقاری، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه شاهد.
۳۶. رضوی زاده، ندا (۱۳۹۶). ادراک و تجربه زیسته زائران پیاده ایرانی در عراق (مورد مطالعه:

- پیاده‌روی اربعین آذر ۱۳۹۳-عراق)، فصلنامه مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، شماره ۴، ص ۶۳۱-۵۹۵.
۳۷. سامانی، سید محمود (۱۳۹۷). کارکردهای سیاسی- اجتماعی و فرهنگی اربعین حسینی، فصلنامه فرهنگ زیارت، شماره ۳۵، ص ۳۷-۵۵.
۳۸. شراهی، اسماعیل و محمد مهدی ذوالفقارزاده کرمانی (۱۳۹۸). واکاوی ادراک زائران از رفتار خادمان در اربعین؛ روایتی مردم شناختی از پدیده عظیم پیاده‌روی اربعین، دو فصلنامه دین و ارتباطات، شماره ۵۵، بهار و تابستان ۱۳۹۸، ص ۱۴۷-۱۱۵.
۳۹. عاملی، سعیدرضا و همکاران (۱۳۹۶). تحلیل پیمایش راهپیمایی اربعین حسینی؛ ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی، مرکز پژوهشی سیاست‌های فضای مجازی، دانشگاه تهران.
۴۰. عاملی، شیخ حر (۱۴۱۴ ه.ق). وسائل الشیعه، جلد ۱۴، کتابخانه الکترونیکی مدرسه فقاقت (lib.eshia.ir)
۴۱. عربی، حسینعلی (۱۳۹۸). پیاده‌روی اربعین حسینی؛ جایگاه و کارکردها، ماهنامه معرفت، سال ۲۸، شماره ۲۶۲، صص ۴۵-۵۴.
۴۲. غرسبان، مرتضی (۱۳۹۶). سرمقاله؛ راهپیمایی اربعین؛ ظرفیت‌ها و آسیب‌ها، نشریه مبلغان، شماره ۲۲۰، ص ۴-۱۲.
۴۳. غفاری هنجین، زاهد و محمد آقایی (۱۳۹۷). پیاده‌روی اربعین حسینی به مثابه جنبش اجتماعی، دو فصلنامه دانش سیاسی، شماره ۲۷، ص ۲۱-۱.
۴۴. فتح‌الله نژاد زنگی آبادی، هادی (۱۳۹۷). نقش فرهنگی تجمع اربعین حسینی، فصلنامه فرهنگ زیارت، شماره ۳۷، ص ۲۷-۵۰.
۴۵. فولادی، مجید (۱۳۹۶). زیارت اربعین امام حسین علیه‌السلام، نشریه مبلغان، شماره ۲۲۰، ص ۶۶-۶۰.
۴۶. قربانی زاده، زهرا (۱۳۹۸). اهمیت و تأثیر اربعین امام حسین (ع) در پیروزی و تداوم انقلاب اسلامی، فصلنامه داخلی گروه علمی تاریخ اسلام جامعه الزهراء (س)، شماره ۱، ص ۳۲-۷.
۴۷. متقی، افشین و رضا ملاحسینی اردکانی (۱۳۹۹). تبیین جایگاه و نقش اربعین در ارتقای پرستیژ ژئوپلیتیکی تشیع، فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، شماره ۴۷، ص ۱۱۲-۹۳.

۴۸. محمدی، حمیدرضا و همکاران (۱۳۹۶). بازتعریفی از ژئوپلیتیک شیعه (با تأکید بر راهپیمایی اربعین)، فصلنامه انجمن جغرافیای ایران، شماره ۵۲، ص ۱۲۰-۱۰۳.
۴۹. محمدی سیرت، حسین (۱۳۹۵). اربعین منسک اجتماعی در قواره‌ای تمدنی: ظرفیت‌ها و زیر سیستم‌های تمدنی، دو فصلنامه مسجد و مهدویت، شماره ۲، ص ۲۶-۵.
۵۰. موسوی، سیدمحمد و همکاران (۱۳۹۵). تأثیر برگزاری مراسم پیاده‌روی اربعین حسینی در کشور و افزایش شور و اشتیاق بین مردم و بخصوص نوجوانان و نقش سازنده آن بر روی تربیت نسل ارزشی در کشور، فصلنامه مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی، شماره ۳، ص ۱۱۴-۱۰۱.
۵۱. موسوی جشنی، سیدصدرالدین و مسعود درودی (۱۳۹۲). بازنمایی مفهوم "استکبار جهانی" در گفتمان دفاعی امام خمینی (ره) از جهان اسلام، فصلنامه مطالعات جهان اسلام، شماره ۱، ص ۲۸-۱.
۵۲. مهدیان فر، رضا (۱۳۹۸). استکبار و استضعاف در قرآن، ماهنامه معرفت، شماره ۲۶۳، ص ۸۶-۷۵.
۵۳. نجفی، حافظ (۱۳۹۷). دستاوردهای اخلاقی پیاده‌روی اربعین (با تأکید بر اخلاق حسینی)، فصلنامه فرهنگ زیارت، شماره ۳۵، ص ۸۴-۶۵.
۵۴. نجفی، حافظ (۱۳۹۶). راهپیمایی اربعین، همگرایی جهانی با نهضت حسینی، فصلنامه فرهنگ زیارت، شماره ۳۱، ص ۱۲۲-۱۰۱.
۵۵. همایون، محمدهادی و مهدیه بد (۱۳۹۵). تبیین ابعاد سفر معنوی اربعین به‌عنوان ابر رویداد گردشگری مذهبی، دو فصلنامه مطالعات مسجد و مهدویت، شماره ۲، ص ۶۴-۴۷.